

Bir komedyanın ilk temsilinden sonra

TİYATRODAN ÇIKIŞ

Bir Komedyanın İlk Temsilinden Sonra Tiyatrodan Çıkış adlı bu yapıtta Gogol bir komedyayazarının, tiyatro kapısında durarak, oyunu üstüne halkın vereceği yargıları merakla dinlemesini konu olarak seçmiştir. Halk itişe kakışa çıkıyor; bazıları oyun üstüne tek kelime söylemiyor; ama çoğunluk bu yeni oynanan komedyayı konuşuyor. Konuşanları büyük kümelere ayırmak gerekirse denilebilir ki bunların çoğu oyundan hiçbir şey anlamamıştır. Ama bunu açıkça söylemiyorlar. Sanattan anlayanların yazılarını beklemeye karar veriyorlar. İkinci kümeye sokacaklarımız ise oyunu baştan sona veriyorlar. Anlamsız, saçma olduğunu söyleyenler de var, toplum için zararlı olduğunu söyleyenler de var. Üçüncü kümede bulunan birkaç kişi ise oyunu beğeniyor. Ama beğenenlerin de beğenmeyenlerin de — bir kişi dışında — birleştikleri bir nokta var. O da şudur: Yazar bu oyununda hep namussuz, ahlaksız kimseleri canlandırmıştır. Oysa yaşam böyle değildir, namussuzlarla beraber namuslular da vardır. İşte yazar oyununa bir tek namuslu kişi katmadığı için kendisini abartmaya kaptırılmış, gerçekten uzaklaşmış sayılıyor.

Halk dağıldıktan sonra komedyanın yazarı ortaya çıkıyor. Konuşulanların kendi üzerinde yaptığı etkiyi anlatıyor. Sonra da genel olarak komedyayazarı üstüne düşüncelerini söylüyor, oyunu savunuyor.

TIYATRODAN ÇIKIŞ

Bu oyun görünüşte tiyatro tekniğiyle yazılmıştır. Ama acaba, bu haliyle oynandığı takdirde seyirciden nasıl bir karşılık görür? Sahne, tiyatronun giriş kapısıdır. İçerde, adı okuyuculara söylenmeyen bir oyun oynanmıştır. Halk onun hakkında konuşuyor. Ama bu konuşulanlar genel olarak komedyanın hakkında değil de, seyrettikleri oyun hakkındadır. Hatta oyunu inceliyorlar. Seyirci veya okuyucu bilmediği bir oyun hakkında verilen bu yargıları nasıl değerlendirecektir? O halde burada seyircinin veya okuyucunun bilmesi gereken ve Gogol'un açıkça söylemediği bir nokta var: O da, oynandığı söylenen bu komedyanın hangi komedyadır? Bu komedyanın *Müfettiş*'dir

Ama bu oyun kendi başına yarım bir yapıt sayılabilir. Çünkü *Müfettiş*'i okumamış olan biri, bundan güçlüklerle bir anlam çıkaracaktır. O anlam oyunun asıl anlamı olmaktan ister istemez uzak kalacaktır.

Gogol, halkın ve gazetelerin *Müfettiş* hakkında söyledikleri, yazdıkları çeşitli fikirleri, yargıları bir yere not ederek, 1841 yılında bunlardan ortaya küçük bir oyun çıkardı. Çevirisini verdiğimiz bu oyunda Gogol *Müfettiş* hakkında haksız yargılar verenlerin nasıl adamlar olduğunu göstermekle, bir komedyanın tartışılması bahanesiyle toplumun, insanların yeni ve olağanüstü bir tahlilini daha yapmakla kalmıyor, *Müfettiş*'i kendi bakımından incelemeye ve komedyanın ne demek olduğunu anlatmaya da çalışıyor. Özellikle *Müfettiş*'de hep ahlaksız, namussuz kişilerin canlandırılmış ve bir tek namuslu insana yer verilmemiş olduğunu iddia edenlere bu eserin sonunda Gogol'un verdiği cevap, üzerinde durulacak bir değerdedir. Oyunda, baştan sona kadar namuslu bir kişinin bulunduğunu söylüyor. Bu namuslu kişi *gölmedir*. İşte bu suretle Gogol gülme ve gülünecek şeyler üstüne görüşlerini açıklıyor. Ona hak ettiği değerin verilmediğini iddia ediyor.

Bir Komedyanın İlk Temsilinden Sonra Tiyatrodan Çıkış adını taşıyan bu yapıt tam bir sahne yapıtı sayılabilir mi? Bu biraz şüphelidir. Çünkü şimdiye kadar birkaç kez sahneye konmaya kalkışılmışsa da bir başarı elde edilememiş-

TIYATRODAN ÇIKIŞ

tir. Bir defa hiçbir olayı yok. Bir görünen bir daha görünmüyor. Sahneden bir kalabalık geçiyor. Önümüze geldikleri sırada bazı sözler söylüyorlar. Bir kısmı biraz daha çok duruyor. Onları daha yakından tanıyoruz. Ama bu kısa konuşmalara rağmen onların tanıdığımız, eskiden beri tanıdığımız kişiler olduğunu hemen anlıyoruz. Seyircide merak uyandırabilecek en küçük bir nedenden bile yoksun bu olaysız, bu hikâyesiz gidişi böyle canlı, böyle elden bırakılmaz hale getiren şey, Gogol'un büyük sanatıdır. Onun, insanları tanıtmakta ve konuşturmakta ustalıkını burada bir kez daha görüyoruz.

Bu yapıt, Molière'in *Versailles Tuluatı* ve *Kadınlar Mehtabının Tenkidi* çeşidinden bir yapıttır. Aralarındaki ayrım sudur: Birinciler dar bir çevrede, kızadeler arasında geçen konuşmalardan ibarettir. *Tiyatrodan Çıkış* ise halk arasında geçer, halkın düşüncelerini belirtir.

Tiyatrodan Çıkış gerçekçi yazar Gogol ile, sonradan yapıtlarını devleti savunma niyetiyle yazdığını söyleyen mistik-tutucu Gogol'u uzlaştırma girişimi gibi görülüyor.

(Tiyatronun giriş yeri. Bir yanda localara ve galeriye giden merdiven görünür. Ortada tiyatronun içinde açılan kapı, öte yanda çıkış kapısı. Uzaktan alkış sesleri gelir.)

KOMEDYANIN YAZARI* *(girer):* İyi ki dışarı çıktım; ne ise, kendime gelir gibi oluyorum. İşte alkışlar, bravolar... Bütün tiyatro inliyor. İşte şöhret! Yedi sekiz yıl önce olsaydı, Tanrım, heyecandan belki de kalbim dururdu. Her yanımda tir tir titrerdi. Ama o hali çoktan atlattık. O zaman gençtim; her delikanlı gibi başım havalardaydı. Kader işte; gençliğimde hiç övüldüğüm, beğenildiğim olmadı. Oysa şimdi... Bu merhametsiz yaşam insanın aklını başına getiriyor. Artık anlıyorsun ki bu alkışların hiçbir anlamı yoktur. İnsanlar her şeyi, her şeyi kolayca alkışlarlar: İnsan ruhunun, insan kalbinin derinliklerine inen bir aktörü de, ayaklarının ucunda dönebilen bir dansözü de, göz boyayıcı bir hokkabazı da... Hepsini, hepsini alkışlarlar. İşleyen bir kafaymış, duyan bir kalpmiş, inleyen bir ruhmuş, yahut

(*) Bu kişi hayalde yaratılmıştır. Önde, çevresindeki insanların, memurların yolsuzluklarını, kötülüklerini alay konusu olarak seçen bir komedyen yazarının toplum içindeki durumu canlandırılmak istenmiştir. (Gogol'un notu.)

TIYATRODAN ÇIKIŞ

da oynayan bir bacak, bardakları altüst eden ellermiş; hepsi aynı alkışla karşılanıyor. Hayır, şimdi artık istediğim şey alkış değil: Şimdi birdenbire localarda, galeride, aşağıda bulunmak, her köşeye sokulmak, herkesin fikirlerini, izlenimlerini sıcaklığına, taptazeyken öğrenmek istiyorum. Eleştirmenlerin, gazetecilerin düşünceleri, yargıları ortalığı kaplamadan, daha herkes kendi duyusunun, kendi düşünüşünün etkisindeyken her şeyi dinleyip anlamak istiyorum. Bu bana çok lazım. Ben bir komedyaya yarıyım. Başka çeşit yapıtlar, ne de olsa belli bir azlığın yargısı ile değerlendirilir. Yalnız komedyanın değeri bütün halkın vereceği karara göre belli olur. Bir komedyaya için her seyircinin yargı hakkı vardır; her çeşit insan ona bir değer biçebilir. Ah, isterdim ki herkes bana kusurlarımı, eksikliklerimi söylesin. Alay da etseler razıyım. Ama tarafsız olamadan, kinle, öfke ile konuşacaklarmış, zarar yok, her şeye razıyım; tek konuşsunlar, söylesinler. Hiçbir söz nedensiz söylenmez. Her lafta az bile olsa bir gerçek vardır. Çevresindeki insanların gülünç yanlarını ortaya çıkarmak işini üzerine alan bir kimse kendi zayıf ve gülünç yanlarının gösterilmesine de haydi haydi boyun eğmeli. Bakalım, bir deneyelim; tiyatrodan çıkanları, burada, antrede bekleyeyim. Piyesten söz edecekleri yüzde yüz. Yeni bir şeyin etkisinde olan insanın söylenecek çok sözü vardır. Duyup düşündüklerini hemen, vakit geçirmeden başkalarına anlatmak ister.

(Kenara çekilir. İyi giyinmiş birkaç kişi geçer. Biri ötekine der ki: "Şimdi çıktığımız iyi oldu. Bundan sonraki vodvil saçma bir şey". İkisi de çıkar.)

(Oldukça şişman, kıbar iki kişi merdivenden iner.)

BİRİNCİ KİBAR: İnşallah, polisler arabamı uzaklaştırmamışlardır. Yahu, o genç aktrisin adını biliyor musun?

TIYATRODAN ÇIKIŞ

İKİNCİ KİBAR: Bilmiyorum ama hiç fena değil.

BİRİNCİ KİBAR: Evet, hoş ama gene de bir eksikliği var gibi...

Ha, tavsiye ederim, yeni bir lokanta keşfettim. Dün taze bezelye verdiler. *(Parmaklarının ucunu öper.)* Enfesti.

(Bir subay koşarak gelir, başka bir subay onu elinden tutmaya çalışır.)

İKİNCİ SUBAY: Daha çıkmayalım, canım.

BİRİNCİ SUBAY: Yoo dostum, üstüne para versen ben vodvile kalmam. Böyle sonda oynanan vodvillerin ne mal olduğunu bilirim. Aktörlerin yerine uşakları oynatırlar. Kadınlar da birbirlerinden çirkindir. *(Çıkarlar.)*

ŞİK BİR KİBAR (merdivenden inerek): Ah şu düzenbaz terzi; pantolonumu öyle dar yapmış ki, hiç rahat oturamadım. Ben ona gösteririm. İki yıl daha vermeyeceğim parasını. *(Çıkar.)*

ŞİŞMANCA BAŞKA BİR KİBAR (bir başkasına hararetle): Vallahi seninle oynamaz. İmkânsız. Yüz elli rubleden aşağı oyun açmıyor yahu. İyi biliyorum, çünkü bizim kayınbırader Pafnutiev'le gece gündüz oynarlar.

KOMEDYANIN YAZARI: İyi vallahi... Komedyadan söz eden yok.

ORTA YAŞLI BİR MEMUR (ellerini açarak çıkar): Bu ne yahu. Allah Allah... Hiçbir şeye benzemiyor. *(Çıkar.)*

EDEBİYATLA PEK İLGİSİ OLMAYAN BİRİ (başka birine): Bu, çeviri galiba, değil mi?

İKİNCİ KİŞİ: Amma da yaptınız! Çeviri olur mu? Olay Rusya'da geçiyor. Âdetler bizim âdetler; rûtbeler de öyle...

EDEBİYATLA PEK İLGİSİ OLMAYAN: Hatırıma öyle geliyor, Fransızcada buna benzer bir şeyler olacak galiba.

ÇIKAN İKİ SEYİRCİDEN BİRİ: Şimdilik bir şey denemez. Bakalım gazeteler ne yazacak. Ancak o vakit anlayacağız.

ÇIKAN İKİ REDİNGOTLUDAN BİRİ (ötekine): Ee... siz nasıl buldunuz? Komedyaya hakkındaki fikriniz ne?

TIYATRODAN ÇIKIŞ

ÖTEKİ REDİNGOTLU (*dudaklarını anlamlı bir biçimde bükerek*): Evet, tabii, gene de bir şey var gibi hence. Ama sonuçta, bilmem ki, pek iyi değil mi desem? O da değil... Tabii... (*Dudaklarını anlamlı bir şekilde büzerek*) Evet, evet, şöyle bir şey yani... (*Çıkarlar.*)

KOMEDYANIN YAZARI (*kendi kendine*): Bunların da bir şey söyledikleri yok. Ama herhalde bazı şeyler konuşulacak. İçerde heyecanla ellerini, kollarını sallayanlar var.

(*İki Subay girerler.*)

BİRİNCİ SUBAY: Hiç bu kadar gülmedim.

İKİNCİ SUBAY: Azizim bana kalırsa olağanüstü bir komedi.

BİRİNCİ SUBAY: Yoo, acele etme, bakalım gazeteler ne yazacak. Hele eleştirinin acı süzgecinden geçsin... Bak, bak. (*Eliyle dırter.*)

İKİNCİ SUBAY: Ne var, ne var?

BİRİNCİ SUBAY (*merdivenden inen iki kişiden birini göstererek*): Şu adam yok mu? Edebiyatçı.

İKİNCİ SUBAY (*çabuk çabuk*): Hangisi, hangisi?

BİRİNCİ SUBAY: Nah şu işte... Dur, dur bakalım. Dinleyelim, ne diyorlar?

İKİNCİ SUBAY: Yanındaki kim?

BİRİNCİ SUBAY: Bilmiyorum. Tanınmış biri değil. (*İki subay bir yana çekilip yeni gelenlere yol verirler.*)

TANINMAMIŞ ADAM: Elbet edebi değeri hakkında konuşmak bana düşmez. Ama ince, gayet ince nükteler de yok değil yani.

EDEBİYATÇI: Amma yaptınız canım. Bunun incelik neresinde? Birtakım aşağılık kişiler... Sonra o ne bayağılık. Nükteler de adinin bayağısı.

TANINMAMIŞ ADAM: Ha, o başka. Ben zaten edebi değeri hakkında yargı veremem. Yalnız, söylemek istediğim, güldürücü bir oyun yani... Zevkli.

EDEBİYATÇI: Yok canım, ne güldürücüsü? Bunda güldürü-

TIYATRODAN ÇIKIŞ

cü, zevk verici bir yan göremiyorum. Bir kez bu kadar uydurma konu olmaz. Yaşamda böyle şey yoktur. Sonra ne entrika, ne aksiyon, ne yaratıcılık; hiç, hiçbir şey yok.

TANINMAMIŞ ADAM: Evet, buna karşı bir şey denemez. Edebi bakımdan güldürücü bir yanı yok elbet. Fakat ne bileyim, başka bakımdan bir şeyler var gibi gene.

EDEBİYATÇI: Ne var sanki? Hiçbir şey yok. Sonra o ne biçim konuşma dili öyle. Yüksek tabaka arasında böyle mi konuşulur? Siz söyleyin, biz sizinle böyle mi konuşuyoruz?

TANINMAMIŞ ADAM: Ha, bakın bu doğru. İnce bir noktaya dokundunuz. Bunu ben de düşünüyordum. Konuşmalarda kibarlık yok. Hepsi de sanki bayağılıklarını saklamıyorlar gibi. Evet, bu doğru.

EDEBİYATÇI: Ama demin övüyordunuz.

TANINMAMIŞ ADAM: Kim övüyordu efendim? Övdüğüm falanyok. Biliyorum, oyun saçma. Ama işte insan birdenbire karar veremiyor. Ben elbet edebi bakımdan konuşmaya yetkili değilim. (*Çıkarlar.*)

BAŞKA BİR EDEBİYATÇI (*kendisini dinleyenlerle beraber girer, elini kolunu sallayarak konuşur*): Siz benim dediğime bakın; ben bu işten anlarım: Oyun kötü mü kötü. İçinde bir tek gerçek kişi yok, hepsi karikatür. İnanın bana, dünyada böyle insanlar yoktur, olamaz; çünkü ben edebiyatçıyım, bunu bilirim. Oyun için diyorlar ki: Canlıymış, gözleme dayanıyormuş... Canım saçma bunlar, hep saçma. Bunları söyleyenler yazarın dostları. Oyunu yalnız onlar övüyor. Hatta işittiğime göre yazarı Fonvizin'e benzetiyorlarmış. Oysa bu piyese komedya bile denemez. Tuluat yahu. Hem de kötü cinsten bir tuluat. Kotzebue'nin en hafif bir komedyası bunun yanında şaheser sayılır. Bunu kanıtlayacağım; hem de iki kere iki dört eder gibi, kesin olarak kanıtlayacağım. Dostları, arkadaşları onu çok çok övdükleri için kendisini Shakespeare'le bir sanıyor. Zaten bizde hep böyle olur. Ne çıkarsa dostlardan çıkar. Bakın örneğin Puşkin'e; niçin bütün Rusya ondan söz ediyor?

TIYATRODAN ÇIKIŞ

Hep dostları yüzünden. Bağrdılar, çağrdılar. Şimdi de bütün Rusya onların ardına takılmış bağırıp çağırıyor. *(Yanıdakilerle beraber çıkar).*

(İki Subay gene sahnenin önüne gelir, eski yerlerini alırlar.)

BİRİNCİ SUBAY: Haklı azizim, çok haklı. Tam benim dediğim gibi; tuluat işte, tuluat. Ahbap işi beğenilen bir tuluat. Açık söyleyeyim, birçok yerleri insanı iğrendiriyor.

İKİNCİ SUBAY: Yahu, hiç bu kadar gülmedim diyen sen değil miydin?

BİRİNCİ SUBAY: Canım o başka... Anlamıyorsun. Sana hep açıklamak lazım. Düşün bir: Bu oyunda ne var sanki? Entrika yok, aksiyon yok, yaratıcılık yok. Hep olmayacak şeyler, bütün kişiler karikatür.

(Kalabalık arasında başka iki subay.)

BİRİNCİSİ (ötekine): Şu konuşan kim yahu? Galiba sizin alaydan olacak? *(İkincisi, gösterilen subaya baktıktan sonra: bırak canım anlamına elini sallar.)* Ne yani, budalaların biri mi?

İKİNCİSİ: Yooo... Budala değil, akıllıdır bile. Ama eleştiriler yayımlanmaya başladıktan sonra belli olur aklı. Yazılar gecikti mi, onun kafası da bombostur. Haydi gidelim. *(Çıkarlar.)*

(İki sanatsever girer.)

BİRİNCİSİ: Ben, kötü, iğrenç, bayağı falan gibi laflar kullanarlardan değilim. Bu gibi laflar da zaten bayağı insanların ağzına yakışır. Hani canım herkes bilir, bazı insanlar vardır, dillerinden salon lafı eksik olmaz ama kibarların kapısına bile yanaşamazlar. Onlardan söz etmeyelim.

TIYATRODAN ÇIKIŞ

Benim söylediğim şu, komedyada gerçekten bir entrika yok.

İKİNCİSİ: Evet, siz entrikayı herkesin anladığı gibi anlıyor-sanız, yani entrika deyince hatırıza hep aşk entrikası geliyorsa o zaman hakkınız var; oyunda böyle bir entrika yok. Ama bana kalırsa böyle değişmez bir entrika düşüncesine dayanmanın zamanı geçmiştir. Çevrenize bakın bir kez: Dünyada değişmeyen ne kaldı? Şimdi, bir yer kapmak, neye mal olursa olsun parlamak, başkalarını ezmek, kendisine aldrış etmeyenlerden, kendisiyle alay edenlerden öç almak gibi şeyler bir dramın belkemiği olmak bakımından önemli şeyler değil mi? Mevki, para, iyi bir evlenme gibi konuların şimdi aşka bir üstünlükleri olduğu doğru değil mi?

BİRİNCİSİ: Evet, dedğiniz doğru. Ama bu oyunda böyle bir düğüm var da denemez.

İKİNCİSİ: Bu oyunda bir düğüm olup olmadığı üstüne tartışacak değilim. Yalnız şunu söyleyeceğim ki tiyatro yapıtlarında özel bir düğüm aranıyor ama genel düğümü düşünen yok. Mutlaka birbirini seven iki kişi olacak. Bunun bir türlü sonu gelmiyor. Çünkü alışılmış. Onlar evlenmeden de oyun bitsin istemiyorlar. Elbet bu da bir düğümdür. Ama ne biçim düğüm? Mendilin kenarında küçücük bir düğüm. Hayır, komedy kendiliğinden, bütünüyle bir tek genel düğüme girmeli. O düğümün çözülmesi, oyundaki bütün kişileri ilgilendirmeli; hepsini içerisine almalı, yalnız bir ikisini değil. Az çok hepsine dokunmalı. Ancak bu yolla bütün kişiler oyunun kahramanı olur. Komedyanın akışı, gidişi bütün makineyi sarsar. Hiçbir tekerlek paslanmış, işten kalmış olarak durmamalıdır.

BİRİNCİSİ: Ama bütün kişiler oyunun kahramanı olamaz. Birinin veya ikisinin ötekilerini yönetmesi lazım.

İKİNCİSİ: Hiç de lazım değil. Yalnız, birkaçı ön safta olabilir. Bir makinede de bazı tekerlekler öteki tekerleklerden daha çok göze çarpar, daha çok hareket eder. Ama onlara,

TIYATRODAN ÇIKIŞ

olsa olsa, başlıca tekerlekler denir. Piyesi yöneten şey ise oyunun ana fikridir. O olmazsa piyeste bütünlük aranamaz. Oyunun bağına gelince onu her şey sağlayabilir. Dehşet, korku içinde bekleyiş, kanun pençesinin yaklaşan tehdidi...

BİRİNCİSİ: Ama siz galiba komedyaya daha genel, daha başka bir anlam veriyorsunuz.

İKİNCİSİ: Ama bu onun gerçek anlamı değil midir? Komedyaya başlangıçtan beri halkın yarattığı bir sanattır. Komedyanın babası olan Aristofanes onu bize böyle gösterdi. Komedyaya sonradan özel entrikanın dar yoluna girmiş ve hep o aynı aşk üzerine kurulu, beylik çözümü kabul edilmiştir. Ama buna karşılık en iyi komedyaya yazarlarında bu bağ ne kadar zayıftır. Bu sahne âşıkları bu kukla aşkıyla çok küçük, çok önemsiz.

ÜÇÜNCÜ BİR KİŞİ (yaklaşır, ikincisinin omzuna hafifçe dokunur): Haksızsın. Aşk da tıpkı öteki duygular gibi komedyaya girebilir.

İKİNCİSİ: Ben, aşk bir oyuna konu olamaz demedim. Yalnız aşk değil, ondan daha yüksek olan duygular bile pekâlâ bu işi görebilir. Ama şu koşulla; onlar ancak bütün derinlikleriyle anlatılabildikleri zaman bir anlam kazanabilirler. İnsanın, onları ele aldığı zaman, oyunun bütün öteki öğelerini gözden çıkarması lazımdır. O zaman da komedyanın temeli olan her şey yok olur gider. Komedyaya bir toplum sanatı olarak bütünü ortadan kalkar.

ÜÇÜNCÜSÜ: Öyle ise sence komedyanın konusu beylik duygular olmalı değil mi? O vakit de komedyaya aşağılık, bayağı bir sanat haline düşmez mi?

İKİNCİSİ: Evet, işin içyüzünü görmeden kuru kuru sözcüklerle tartışılırsa dediğiniz doğru. Ama örneğin olumlu ve olumsuz, her ikisi de aynı amaç için kullanılamaz mı? Komedyaya veya tragedya aynı yüksek fikri anlatamazlar mı? Aşağılık, namussuz bir adamın bayağı hareketlerini anlatmakla namuslu bir insanın ayırt edici yanlarını ortaya

TIYATRODAN ÇIKIŞ

koymuş olmaz mıyız? Bütün bu adilikler, kanunsuzluklar, adaletsizlikler bize kanunu, görevi, adaleti hatırlatmış olmuyor mu? Usta bir hekimin elinde sıcak su veya soğuk su, bir hastalığı aynı başarıyla iyi etmeye yarayamaz mı? Böyle bir işe kalkışan bir adamın elinde her şey bir güzelliğe varmak için gereç olabilir. Yeter ki bu heves güzelliğe hizmet etmek gibi soylu bir düşünceden çıkmış olsun.

DÖRDÜNCÜ BİR KİŞİ (yaklaşır): Neye, neye? Güzelliğe mi? Nedir bu konuştuğunuz yahu?

BİRİNCİSİ: Canım, komedyayı tartışıyoruz. Yalnız, genel olarak komedyaya üzerinde konuşuyoruz da, asıl bu komedyadan söz ettiğimiz yok. Siz oyuna ne dersiniz?

DÖRDÜNCÜSÜ: Söyleyeceğim şey şu; cevher var, yaşamı görmüş, birçok güldürücü, doğru, doğadan alınmış şeyler var. Ama gene de bu oyunda eksik bir yan görülüyor. O da düğüm, düğümün çözülmesi gibi şeyler galiba. Garip olan şu ki komedyaya yazarlarımız bir türlü hükümetle uğraşmaktan vazgeçmiyorlar. Bizde hiçbir piyes, araya hükümet girmeyince bitmez.

ÜÇÜNCÜSÜ: Bu doğru ama, doğal da. Çünkü hepimiz hükümete bağlıyız. Hemen hemen hepimiz memuruz. Aşağı yukarı bütün ilgilerimiz hükümet işleriyle. Doğal olarak bu halimiz az çok yazarlarımızın yapıtlarında da görülecek.

DÖRDÜNCÜSÜ: Evet kabul, kabul. Bu bağlılık yapıtlarımızda da görülsün. Ama hükümet işe karışmadan hiçbir oyunun bitmemesi kadar gülünç bir şey olabilir mi? Yunan tragedyasında kader ne ise komedyalarımızda da hükümet onun yerini tuttu.

İKİNCİSİ: Bakın işte, demek ki bu, komedyaya yazarlarımızın istemeden, düşünmeden yaptıkları bir şey. Yani bu hal biraz da komedyamızın özelliği oluyor. Hepinizin içinde hükümete karşı bir inanç saklı. Bu hiç de kötü bir şey değil. İnşallah hükümet her yerde, her zaman görevinin ne olduğunu görür, anlar. Yani Tanrının dünyadaki temsilcisi olmak ödevini. Suçu cezalandıran kadere Yunanlılar nasıl

TIYATRODAN ÇIKIŞ

inandılarsa o vakit biz de hükümete öyle inanırız.

BEŞİNCİ BİR KİŞİ: Merhaba baylar. Hükümet hükümet diye birtakım şeyler konuşuyorsunuz. Bu komedya ortalığı allak bullak etti. Herkes bir şey söylüyor.

İKİNCİSİ: En iyisi rahat rahat konuşmak için bizim eve gidelim. Böyle tiyatro koridorlarında konuşmaktansa... *(Çıkarlar.)*

(Birkaç saygıdeğer, iyice giyinmiş kişi birbiri arkasından görünür.)

NO. I.: Evet, evet doğru. Bizde de kimi zaman böyle şeyler oluyor. Hatta daha kötüsü bile oluyor. Ama bunu sahnede canlandırmaya ne lüzum var; işte bütün sorun burada. Bu oyunlar niçin hazırlanıyor, ne yararı var? Bana bunu anlatır mısınız? Bilmem nerede birtakım ahlaksızlar varmış. Bundan bana ne? İstersem her zaman... Yoo, vallahi, ben bu işi anlayamıyorum vesselam. *(Çıkar.)*

NO. II.: Yok yok. Bu, insan kusurlarının eleştirisi değil. Bu doğrudan doğruya Rusya ile iğrenç bir biçimde alay. Sadece hükümeti kötülemek. Çünkü sahnede birtakım namussuz memurları canlandırmak, onların rezaletlerini ortaya koymak dosdoğru hükümeti lekelemek demektir. Yok yok, böyle oyunlara nasıl müsaade ediyorlar, aklım ermiyor. *(Çıkar.)*

(Oldukça önemli iki memur Bay A. ve Bay B. girerler.)

BAY A.: Hayır, benim dediğim o değil. Bence bütün bu yolsuzlukları ortaya dökmek gerek. Olup biten şeyleri görmemiz, anlamamız gerek. İşte ben, biraz fazla heyecanlanmış olan milliyetçilerimizin düşüncesine bu yüzden katılamıyo-

TIYATRODAN ÇIKIŞ

rum. Ama bana öyle geliyor ki bu komedyanın hazin bir yanı da var.

BAY B.: Yanımda mütevazı kılıklı biri oturuyordu... Onur söylediklerini işitmenizi isterdim. Hah, işte geliyor.

BAY A.: Kim?

BAY B.: İşte size sözünü ettiğim o mütevazı kılıklı kişi. *(Ona doğru)* Beni o kadar ilgilendiren konuşmamızı yarıda bırakmıştık, değil mi?

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: O konuşmayı sürdürmeyi ben de çok isterim. Biraz önce birtakım laflar işittim: Bütün bunlar yalanmış, bütün bunlar hükümetle, âdetlerimizle alaymış. Bunları hiç de sahnede canlandırmaya gelmezmiş. İşte bu sözleri duyduktan sonra oyunu yeniden düşünmeye, bir bütün olarak gözden geçirmeye koyuldum. Açık söyleyeyim şimdi onu deminkinden daha önemli buluyorum. Bana öyle geliyor ki bu oyunda halkı güldürmek suretiyle yerilen, mahkûm edilen şey iki yüzlülüktür; altında adiliğin, ahlaksızlığın saklı durduğu o namus maske-sidir; namuslu bir insan rolünü oynayan düzenbazlardır. Açıkçası güzel sözlerin, doğru sözlerin bir hilekârın ağzında ne kadar gülünç olduğunu, onun suratına geçirdiği maskenin herkese, koltuktan paradiye kadar herkese ne kadar komik geldiğini görünce korkunç bir sevinç duydum. Bir de kimileri bu gibi şeylerin sahnede gösterilmesini doğru bulmuyorlar. Oldukça namuslu bir insana benzeyen bir adamdan şöyle bir laf işittim: "Bizde böyle yolsuzluklar olduğunu görünce halkımız ne der?" dedi.

BAY A.: Affedersiniz ama, doğrusu, benim de ağzımdan böyle bir soru çıktı. Halk bütün bunları görünce ne diyecek?

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: Halk mı ne diyecek? *(Duruğu yerden biraz çekilir. Yoksulca kılıklı, biri lacivert ceketli, öteki kurşuni ceketli iki kişi geçer.)*

LACİVERT CEKETLİ (kurşuni ceketliye): Önce amma kabadayıydılar. Sonradan hükümetin yumruğu başlarına

TIYATRODAN ÇIKIŞ

dikilince kedi görmüş fare gibi kaçacak delik aramaya başladılar. *(İhisi de çıkar.)*

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: İşte bakın, duydunuz mu? Halk böyle söyler.

BAY A.: Ne, ne diyorlardı?

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: Diyorlardı ki; 'önce amma kabadayıydılar, sonradan hükümetin yumruğu başlarına dikilince kedi görmüş fare gibi kaçacak delik aramaya başladılar'. Görüyor musunuz? İnsanın doğal görüşü, doğal duygusu hiç yanılmıyor. Kitaplardan çıkarılma kuramlarla, düşüncelerle kararmamış, görme gücünü insan doğasından alan basit bir gözün ne gerçek bir görüşü vardır. Böyle bir oyundan sonra halkın hükümete daha da çok inanacağı apaçık, değil mi? Evet, böyle oyunlar halk için gereklidir. Halk onların sayesinde hükümeti, hükümetin kötü temsilcilerinden ayırmayı öğrenecektir. Görsün, öğrensün ki yolsuzluk hükümetten gelmiyor. O yolsuzluğu, hükümetin istediklerini anlamayanlar, hükümete karşı sorumlu olmak nedir bilmeyenler yapıyor. Halk görsün ki hükümet namusludur; kanunu, namusu, insanlık görevlerini hiçe sayanların er geç hakkından gelecektir. Vicdanı temiz olmayanlar onun önünde titreyecektir. Evet, halkın böyle oyunları görmesi lazımdır. İnanın bana; birtakım adaletsizlere, haksızlıklara uğramış olsa bile halk, böyle bir oyundan gene içi rahatlamış, kanuna inanı kuvvetlenmiş olarak çıkacaktır. Bir de şu söz çok hoşuma gidiyor: Halk büyükleri hakkında kötü fikirler edinecekmiş. Bunu söyleyenler galiba halkın, büyüklerini ilk kez burada, tiyatrodan göreceğini sanıyorlar. Yani köyünde, herhangi bir düzenbaz muhtarın yumruğu altında ezildiğini göremeyecek de gelip bunu tiyatrodan öğrenecek. Onlar halkımızı odun gibi anlamsız, budala görüyorlar. O kadar ki kıymalı böreği peynirli börekten ayıramayacak kadar budala görüyorlar. Hayır, şimdi düşünüyorum da bu piyeste bir tek namuslu adamın gösterilmeyişi daha iyi olmuş. Çünkü insan çok

TIYATRODAN ÇIKIŞ

kendini beğenmiş bir yaratıktır. Ona birçok kötülükleri yanında bir tek iyi şey gösterirseniz, artık tiyatrodan göğsü kabara kabara çıkar. Hayır hayır, bu piyeste yalnız kötülüklerin gösterilmesi çok iyi olmuş. Bu kötülükler o kadar göze batıyor ki artık hiç kimse bu adamların yurttaş olmak istemiyor. Böyle şeylerin olageldiğini söylemeye bile dilleri varmıyor.

BAY A.: Ama gerçekten bizde tıpi tıpına bunlara benzeyen insanlar var mı?

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: Size bunun hakkında bir şey söyleyeceğim, müsaade ederseniz. Bilmem nedense, böyle bir soru işitince üzerime bir mahzunluk çöküyor. Sizinle açık açık konuşabilirim. Yüzünüzde beni içten konuşmaya zorlayan bir hal görüyorum. Herkes, 'acaba böyle insanlar var mı?' diye soruyor. Ama niçin hiç kimse: 'Bende de böyle kötülükler var mı acaba?' diye sormuyor? Ben iyi kalpli bir insanım. Kalbim sevgi ile doludur. Ama insanlarla yaşaya yaşaya istemeyerek sapılan birçok kötü yollara düşmemek için ne denli çabalamak zorunda kaldığımı bilerseniz. Bu anda sizin bundan on dakika önce güldüğünüz, benim de beraber güldüğüm bu kötülüklerin bende bulunmadığını nasıl söyleyebilirim?

BAY A. *(kısa bir susmadan sonra)*: Vallahi sözleriniz insanı düşündürüyor. Aldığımız şu Avrupa terbiyesi yüzünden burnumuz kaf dağında. Kendimizi tanıyacak halde değiliz. Bizim şu ciladan ibaret terbiyemizi almamış olanlara nasıl hor baktığımızı görünce, hepimizin kendimizi melek saydığımızı, kötü insanlardan da hep üçüncü kişi olarak söz ettiğimizi hatırlayınca üzerime bir mahzunluk çöküyor. Fakat, affederseniz, kiminle müşerref olduğumu sorabilir miyim?

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: Komedya gösterilen o küçük memurlardan biri. Kasabadan buraya geleli iki gün oldu.

BAY B.: Bu hiç hatırıma gelmezdi. Şaşılacak şey doğrusu. Peki ama bugünden sonra böyle kimselerle beraber çalış-

TIYATRODAN ÇIKIŞ

mak, bir arada yaşamak size ağır gelmeyecek mi?

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: Ağır mı? Bakın size bir şey söyleyeyim: Doğrusu çok defa sabrım tükeniyor. Kasabamızdaki memurların çoğu sağlam ayakkabı değil. Çoğu zaman bir iş çıkarabilmek için deveye hendek atlatmak kabilinden güçlükleri yenmem gerekti. İstifa etmeyi bile düşündüğüm oldu. Ama şimdi, bu temsilden sonra morali biraz düzeldi. İşimde, gücümde çalışmak için kendimde taze güçler buluyorum. Hatta hilekârlığın saklı kalmadığını, bütün namuslu insanlar önünde onunla alay edildiğini, ulusal gururumuzu pek okşamasa bile aşağılık davranışlarımızı ortaya koymaktan çekinmeyen bir yazar bulunduğunu ve herkese, her gerekli olana bunu göstermekten korkmayan namuslu bir hükümetin varlığını görmek beni biraz avutuyor. İşte yalnız bu bana, yararlı işime yeniden sarılmak hevesini veriyor.

BAY A.: Size bir öneride bulunmama müsaade eder misiniz? Ben devlet teşkilatında önemli bir işin başında bulunuyorum. Bana gerçekten namuslu, temiz yardımcılar lazım. Size bir iş önereceğim. Hem göz önünde daha geniş bir çalışma alanı bulmuş olacaksınız, hem de çıkarlarınız daha gözetilmiş olacak.

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: Size candan teşekkür ederim. Ama müsaade edin de bunu kabul etmeyeyim. Madem kazadaki görevimde yararlı olduğumu biliyorum, onu böyle yüzüstü bırakmak doğru olur mu? Hem ben ayrıldıktan sonra yerime halkı ezmekten hoşlanan hinoğlunun birinin gelmeyeceği nereden belli? Siz galiba beni doğru düşüncelerimden dolayı sevindirmek için bu öneriyi yaptınız. Buna karşılık size şunu söyleyeceğim müsaade ederseniz; ben herkes gibi oyunu alkışladım ama yazarı sahneye çağırmadım. Komediya hoşumuza gittiyse onu övelim. Yazara gelince o sadece ödevini yapmıştır. Biz öyle bir haldeyiz ki yalnız büyük bir iş başarıları değil, işinde gücünde hiç kimseye kötülük etmeyenler bile kendilerini olağanüstü

TIYATRODAN ÇIKIŞ

değerde insanlar sanıyorlar. Bu samıları başkalarının da kabul edilmezse, mükâfat görmezlerse ciddi olarak kızıyorlar. 'Rica ederim,' diyorlar, 'ben yüzyıl namusumla yaşadım, diyebilirim ki hiçbir kötülüğümü gören olmamıştır; niçin bana iyi bir mevki vermiyorlar, nişan vermiyorlar?' Hayır... Takdir edilmeyi beklemeden namuslu olamayanların namusuna inanmam. Bunların namusu bence beş para etmez.

BAY A.: Hiç olmazsa sizinle tanışmama müsaade etseniz. Size böyle musallat olmamı hoş görün. Bu hareketim saygımdan ileri geliyor. Bana adresinizi verir misiniz?

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: Buyurun; fakat şunu da söyleyeyim ki, bundan yararlanmanızı istemem. Ben yarın sizi arar bulurum. Affedersiniz, ben soylu tabaka arasında yetişmedim. Yüksek bir eğitim görmedim. İyi konuşmasını da beceremem, ama bir devlet adamında böyle dikkati çeken bir hal, iyiliğe karşı böyle bir ilgi görmek... Keşke her hükümdar böyle insanlarla çevrili olsa. *(Çabuk çabuk çıkar.)*

BAY A. (elindeki kartı evirir çevirir): Bu karta, bu tanımadığım ada bakıyorum da içimde bir haz duyuyorum. Demin tiyatrodan çıkarken kederli gibiydim. Şimdi o hal dağıldı gitti. Tanrı seni korusun, ey bizim bu kadar az bildiğimiz Rusya! Tağrada, uzak bir köşede, kimsenin bilmediği böyle bir insan yaşayıp gidiyor. Bir o mu? Kim bilir böyle niceleri var daha. Onlar kaba, kararmış taşlar arasındaki altın izleri gibidir. Bunu düşündüğüm zaman teselli buluyorum, güç buluyorum. Komedyayı gördükten sonra onun ruhu nasıl aydınlandıysa, onunla konuştuktan sonra benim de içime bir ferahlık geldi. Allahaismarladık. Bana böyle bir tanışma fırsatı verdiğiniz için size teşekkür ederim. *(Çıkar.)*

BAY V. (Bay B. 'ye yaklaşarak): Konuştuğunuz kimdi? Galiba Bakan değil mi?

BAY P. (başka yandan Bay B. 'ye yaklaşır): Kardeşim, ne der-

TIYATRODAN ÇIKIŞ

sin bu işe? Nasıl şey bu?

BAY B.: Ne demek nasıl şey?

BAY P.: Böyle şey nasıl oynanır yahu?

BAY B.: Niçin oynanmasın?

BAY P.: Yahu düşünsene bir kez. Böyle şey olur mu? Baştan aşağı çirkinlik deryası. Seyredenler için fena bir örnek değil mi?

BAY B.: Bu çirkin şeyler övülüyor mu sanki? Hep alay edilsin diye gösterilmemiş mi?

BAY P.: Yok kardeşim, ne dersin de, saygı denen bir şey vardır. Böyle temsillerle memurlara karşı, yüksek makamlara karşı saygı kalkıyor ortadan.

BAY B.: Kalkıyorsa memurlara, yüksek makamlara karşı değil, görevini yapmayanlara karşı kalkıyor.

BAY V.: Müsaade ederseniz bir şey söyleyeyim: Bu ne de olsa bir parça hakaret sayılır. Hem bunun ucu herkese dokunur.

BAY P.: Tamam, benim dediğim de bu. Bunun ucu herkese dokunur. Evet şimdi ortada bir kaymakam var, o kadar. Ama bir gün belki de valiye, hatta daha büyüğüne dil uzatılmayacağını kim söyleyebilir?

BAY B.: Bundan ne çıkar? İsmi cismi belli kimselere tecavüz edilmiyor ya. Bu yetmez mi? Ama ben uyduruk bir kişi çıkartıyorum ortaya ve çevremizde görüp işittiğimiz birtakım yolsuzlukları, kötülükleri bu adama yüklüyorum. Sonra onu istediğim bir göreve, örneğin bir valiliğe oturtup, 'bakınız, böyle vali olur mu?' diyorum. Bundan ne çıkar? Sanki valilerin içinde kaz herifler yok mu?

BAY P.: Yo dostum, ileri gidiyorsun. Hiç vali kaz olur mu? Kaymakam desen neyse, ama vali? Yo, sen ileri gidiyorsun.

BAY V.: Canım niçin hep kötülükleri, yolsuzlukları canlandırıyorlar? Niçin güzel şeyler, örnek olacak şeyler gösterilmiyor?

BAY B.: Niçin mi? Amma da garip soru. Bunun gibi daha bir

TIYATRODAN ÇIKIŞ

sürü niçinler sıralanabilir. Niçin örneğin bir baba, oğlunu serserilikten kurtarmak istediği zaman sözle, öğütlerle kalmıyor da alıp onu doğruca bir hastaneye götürüyor, orada çocuğuna vur patlasın, çal oynasın yaşamanın korkunç sonuçlarını gösteriyor? Bunu niçin yapıyor?

BAY V.: Şuna değinmeme müsaade eder misiniz? Burada gösterilen şeyler toplumsal yaralarımızdır. Bizim onları göstermemiz değil, iyice saklamamız gerekir.

BAY P.: Tamam, doğru. Ben de sizin gibi düşünüyorum. Bizim, kötü yanlarımızı saklamamız gerek. Böyle göz önüne koymak olur mu hiç?

BAY B.: Bu sözler sizin tarafınızdan değil de başka birisi tarafından söylenmiş olsaydı, ben bunların gerçek bir yurt sevgisinden değil, dosdoğru ikiyüzlülüğten geldiğini söylerdim. Yani siz sözünü ettiğimiz şu sosyal yaraları, ancak üstü kapanacak kadar iyi etmek istiyorsunuz. Ama içinde hastalık sürüp gidiyormuş, bundan size ne? O yara yeni baştan öyle bir patlayabilir, öyle işler açabilir ki o zaman artık hiçbir tedavi para etmez. Bunu hiç düşünmüyorsunuz. Ama dediğim gibi bundan size ne? Gerçeği kendimizden gizlemeye kalkmadan, günahlarımızı gözlerimizin önüne sermeden kendimizi, bu halimizi aşmaya imkân yoktur. Siz bunu anlamak istemiyorsunuz. Siz insanın sağır kalmasını, uyku içinde yaşamasını, içinin titrememesini, kalbinin kanamamasını istiyorsunuz. İnsan ruhu öyle bir uykuya dalsın ki artık hiçbir şey onu sarsamasın... İşte sizin istediğiniz bu. Hayır, beni bağışlayın, böyle laflar söylettiren şey gerçek, temiz bir insanlık sevgisi değil, soğuk bir beenciliktir. (Çıkar.)

BAY P. (kısır bir sessizlikten sonra): Neden ağzın kapandı yahu? Ha? Ne dersin bu herife? Amma da laf etti ha. (Bay V. susar.) O ne isterse söylesin. Ama bu dediğimiz yaralar bizim değil mi?

BAY V. (kendi kendine): Bir kez bu yaraları diline doladı mı, artık önüne gelene bu yaralardan söz edip durur.

TIYATRODAN ÇIKIŞ

BAY P.: Canım nedir sanki, ben de istesem bu kadar laf söylerim. Bundan ne çıkar? Ha bak işte prens N. geliyor. Bir dakika prens?

PRENS N.: Ne var?

BAY P.: Dur canım, konuşalım biraz. Oyuna ne dersin?

PRENS N.: Güldürücü.

BAY P.: Ama söyle canım, böyle şey olur mu Tanrı aşkına?

PRENS N.: Neden olmasın?

BAY P.: Bir defa düşün yahu, böyle şey olur mu? Sahnede birtakım namussuzlar gösteriliyor. Bütün bunlar bizim yaralarımız.

PRENS N.: Hangi yaralar yahu?

BAY P.: Bizim yaralarımız canım, yani sosyal yaralarımız.

PRENS N. (*canı sıkılmış bir halde*): Sen düşün o yaraları. Onlar benim değil senin yaraların. Amma kafa şişirdin yahu. Benim, eve gitmem lazım. (*Çıkar.*)

BAY P. (*devam ederek*): Hem de ne saçmalar söyledi değil mi? Yok bir vali kaz olabilirmiş. Kaymakam için ne ise, bir kerete kadar kabul edilebilir, ama...

BAY V.: Haydi artık gidelim. Yeter konuştuğumuz. Vali olduğunu anlamayan kalmadı. (*Kendi kendine*) Öyle insanlar var ki her şeyi bayağılaştırmanın ustasıdır. Senin düşünceni alır bir tekrar ederler, öyle bayağı bir hale sokarlar ki, yüzün kızarır. Kimi zaman da, olur ya, insan hali bu, aptalca bir söz kaçırırverirsin ağzından, belki de kimse farkına varmayacak, arada kaynayıp gidecek değil mi? Oysa karşına bir hayran dost çıkar, alır senin o sözünü, herkese yayar. Hem olduğundan daha budalaca yayar. Vallahi insana tiksinti geliyor. Sanki çirkefe batmış gibi. (*Çıkarlar.*)

(*Bir Asker, bir sivil birlikte girerler.*)

SİVİL: Siz askerler hep böylesinizdir zaten. Efendim böyle şeyler temsil edilmeli, gösterilmeli dersiniz. Elbet sivil me-

TIYATRODAN ÇIKIŞ

murlarla alay etmek olsun da, siz daima hazırsınız. Ama biri çıkıp da birazcık askerlere dokundu mu, herhangi bir alaydaki, bozuk ahlaklı değil de nezaketsiz, terbiyesiz subaylardan söz etmeye kalktı mı şikâyeti danıştaya kadar dayarsınız.

SUBAY: Yahu, siz beni ne sanıyorsunuz? Evet, bizde böyle anlattığınız züppeler yok değildir. Ama, inanın, aramızda askerlik şerefini bozan subaylarla alay edilince herkes memnun olur. Çıkarın efendim, ortaya böyle bir oyun çıkarın, biz askerler her zaman onu görmeğe hazırız.

SİVİL (*kendi kendine*): Evet, hep böyledir zaten; ne olacak efendim, böyle bir oyun yazılsın da seyredelim derler. Ama gün gelir bu oyun yazılır, o zaman da küplere binerler.

(*Kışlık redingotlu iki kişi girer.*)

I. REDİNGOTLU: Evet, Fransızlar da böyle oyunlar gösteriyorlar. Ama ne bileyim, onlarınkinde başka bir hoşluk vardır. Bak sözgelisi, dünkü vodvili hatırlıyorsun değil mi? Soyunuyorlar, yatağa giriyorlar, sonra da masadan salata tabağını alıp yatağın altına sokuyorlar. Elbet biraz açıkça ama hoş işte. İnsan bu gibi şeylere sinirlenmeden bakabiliyor. Benim karım, çocuklarım her gün tiyatroya giderler. Oysa burada kerata mujiğin biri, kapıma bile yaklaştırmayacağım bir herif çizmeleriyle boylu boyunca uzanıyor, esniyor, dişlerini karıştırıyor. Bu ne biçim şey yahu, ne ayıp şey!

II. REDİNGOTLU: Fransızlar başka. Onlarda sosyete var monşer. Bizde böyle şey olanaksız. Bizim yazarlarımızın kültürleri yok ki... Çoğu medreseden yetişme. Obûr, ayyaş herifler. Uşağımın böyle bir yazar ahabası vardır. Sıkı fıkı konuşurlar. Buyurun bakalım, bu adam yüksek tabakayı nereden bilsin? (*Çıkarlar.*)

KİBAR BİR BAYAN (*yanında biri fraklı biri üniformalı iki kişiyle girer*): Tanrım, nasıl insanlar canlandırmışlar sah-

TIYATRODAN ÇIKIŞ

nede? Hiçbirinin hoş bir yanı yok. Niçin bizim memleketimizde Fransızlar gibi, örneğin Dumas gibi bir yazar yetişmiyor? Ben bütün kişiler erdem örneği olsun demiyorum. Kötü bir yolda yürüyen hatta kocasını aldatan, en düşkün bir adama kendisini veren bir kadın da sahnede yaşatılabilir. İş orada değil. Yeter ki onun hoş bir yanı olsun, sevebileyim, onunla ilgilenebileyim. Oysa bunların tümü birbirinden iğrenç.

ÜNİFORMALI KİŞİ: Evet, bayağı, bayağı.

KİBAR BAYAN: Peki, bizde, Rusya'da her şey niçin bu denli bayağı oluyor?

FRAKLI KİŞİ: Dostum, bunun nedenini sonra açıklarsınız. Arabamız geldi. (Çıkarlar.)

(Üç erkek girer.)

BİRİNCİSİ: Niçin gülmeyecekmişim? Gülerim elbet. Gülmek kötü bir şey değil ki. Ama bu konunun alay edilecek neresi var? İhtilas, rüşvet filan gibi birtakım ahlaksızlıklar... Bunlarla alay edilir mi hiç?

İKİNCİSİ: Peki, neyle alay edilir? İyi şeylerle mi? Erdemle mi?

BİRİNCİSİ: Hayır, değil elbet. Ben demek istiyorum ki bu bir komedya konusu olmaz. Bu daha çok hükümeti ilgilendirecek bir sorundur. Sanki alay edilecek başka şeyler yokmuş gibi.

İKİNCİSİ: Neler var sözgelişi?

BİRİNCİSİ: Dünyada gülünecek şey mi kalmadı yahu? Örneğin ben geçenlerde gezmek için bir yere gidecektim. Arabacı, başka bir yere, ama tam karşıt bir yere götürdü. İşte bunun gibi şeyler var sözgelişi.

İKİNCİSİ: Yani komedyanın ciddi bir anlamı olmasın, bunu demek istiyorsunuz değil mi? İyi ama, böyle bir kural koymaya ne gerek var? Sizin istediğiniz gibi komedya çok. Arada bir böyleleri de oynansa fena mı olur? Anlattığınız

TIYATRODAN ÇIKIŞ

şekildeki komedya her hoşunuza gidiyorsa her gün tiyatroya gidebilirsiniz. Her gün birisinin iskemlenin altına saklandığını, başka birinin de onu ayağından tutup çıkardığını seyredebilirsiniz.

ÜÇÜNCÜSÜ: Yok, öyle değil. Her şeyin bir yolu yordamı vardır. Kimi alay edilmeyecek konular da bir kerteye kadar kutsal sayılırlar.

İKİNCİSİ (kendi kendine acı bir gülümsemeyle): İşte dünya böyle. Gerçekten yüksek şeylerle, ruhun kutsal yanlarıyla alay ettiniz mi sizi kimse yermez. Ama aşağı, bayağı, kutsurlu bir şeyle alay etmeye kalktınız mı, kutsal şeylerle alay ediyor diye herkes karşınıza dikilir.

BİRİNCİSİ: Sizi inandırdım sanıyorum. İnanın bana, bu söylediklerim gerçeğin ta kendisi. Buna karşı durulmaz. Ben tarafsız bir adamımdır. Kimsenin aleyhinde konuşmuyorum. Ama işte bu bir komedya konusu olamaz. Bir yazara böyle şeyler yakışmaz. (Çıkarlar.)

İKİNCİSİ (kendi kendine): Doğrusu, ben bu yazarın yerinde olmak istemezdim. Herkese beğendirmek kolay şey değil. Toplum yaşamından şöyle böyle konular seçersiniz, 'saçma şeyler yazıyor, hiçbir derin ahlaki amacı yok' derler. Ciddi, ahlaki bir amacı olan bir konu seçtiğiniz vakit de, 'onun harcı değil bu, daha hafif şeyler yazmalı,' diye söylenirler. (Çıkar.)

(Soylu, genç bir bayan kocasıyla birlikte girer.)

KOCA: Herhalde araba uzakta değil. Çabuk gidebileceğiz.

BAYAN (yaklaşarak): Gözlerime inanacağım gelmiyor. Siz bir Rus oyununu görmeye gelesiniz ha?

GENÇ BAYAN: Bunda, şaşacak ne var? Bende ulusal duygulardan hiç iz yok mu sanıyorsunuz.

BAYAN: Öyleyse bu oyunun ulusal duygularınızı pek de okşamaması lazım. Elbet beğenmediniz değil mi?

GENÇ BAYAN: Yoo, çok beğendim. Oyunda çok doğru şey-

TIYATRODAN ÇIKIŞ

ler vardı. İçin için katıldım gülmekten.

BAY N.: Güldünüz mü? Yoksa Ruslardan söz ettiği için mi?

GENÇ BAYAN: Hiç de değil. Güldürücü idi de onun için. Bu oyunda açığa vurulan bayağılık, adilik bir ilçede değil de, kılığını değiştirerek burada, aramızda bulunmuş olsaydı gene o bayağılık, adilik olacaktı. İşte bu ortaya konmuştu da ona güldüm.

BAY N.: Biraz önce çok zeki bir bayanla konuşuyordum. O da bana çok güldüğünü söyledi. Ama arkasından da, bu oyun beni hüznlendirdi, dedi.

GENÇ BAYAN: Sizin zeki bayanımızın neler duyduğunu bilmek istemiyorum. Ben o denli duygulu değilim. Güldüğüm şeyler her zaman için özleri komik olan şeylerdir. Aramızda öyleleri var ki biçimsiz bir burun gördüler mi hemen güllerler de, biçimsiz bir ahlaka gülmeye cesaretleri yoktur.

(Uzaktan başka bir genç bayan, kocasıyla görünür.)

BAY N.: Bakın, bakın. Arkadaşınız geliyor. Komediya hakkındaki düşüncelerini öğrenmek isterdim.

(İki bayan birbirlerinin ellerini sıkırlar.)

BİRİNCİ BAYAN: Ne kadar çok güldün. Uzaktan hep sana bakıyordum.

İKİNCİ BAYAN: Güldüm ya. Herkes gülüyordu.

BAY N.: Ama biraz da hüznlenmediniz mi?

İKİNCİ BAYAN: Doğru, biraz hüznlendim. Biliyorum, bunlar olmuş şeyler. Ben kendim de buna benzer şeyleri gözlerimle gördüm. Ama gene üzülüyor insan.

BAY N.: Anladığıma göre, bu komediya hoşuma gitmedi demek istiyorsunuz, değilmi?

İKİNCİ BAYAN: Hayır efendim, böyle diyen yok. Söyledim ya, gerçekten güldüm. Hem de herkesten çok. Belki de beni deli sanmışlardır. Ama gene de hüznlendim işte. İs-

TIYATRODAN ÇIKIŞ

terdim ki iyi, erdemli bir insan göreyim de içim rahatlasın. Bayağılığın bu kertesini, bunca çokluğu...

BAY N.: Evet, buyurun.

İKİNCİ BAYAN: Beni dinlerseniz, komedyanın yazarına söyleyin de hiç olmazsa bir tek namuslu adam soksun piyesine. Sizden rica ediyorlar, çok güzel olur deyin.

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI: Ben bu düşüncede değilim; bunu öğütlemem. Bayanlar her zaman bir kahraman görmek isterler: bayağı laflarla da olsa gene namustan, erdemden konuşacak bir kahraman.

İKİNCİ BAYAN: Hiç de öyle değil. Bizi ne denli az tanıyor-yorsunuz. Bu gibi sözleri siz erkekler seversiniz. Namustan, erdemden konuşmayı siz seversiniz. Biraz önce bir bayan söylediklerini işittim. Şişman bir kişiydi. Bağırı-yordu: 'İftiradır, böyle alçaklıklar, böyle adilikler bizde yoktur,' diyordu. Hem bunu söyleyen de kimdi biliyor musunuz? En alçak, en bayağı bir adam. Ruhunu da, vicdanını da, her şeyini satabilir... Adını söylemek istemem.

BAY N.: Kim söylesenize, kim?

İKİNCİ BAYAN: Neden merak ediyorsunuz? Zaten yalnız o değil, yanımdakiler hep öyle bağırıyorlardı: 'Bu, ulusumuzla, hükümetimizle çirkin bir alaydır. Buna nasıl müsaade ediyorlar? Halk buna ne der?' diyorlardı. Niçin böyle bağırduklarını biliyor musunuz? Gerçekten böyle düşündükleri için mi? Hiç değil. Gürültü çıkarmak için. Komediyanın oynanmasına engel olmak için. Çünkü bu oyundaki bazı kişiler kendilerine benzetilir diye korkuyorlardı. İşte sizin kahramanlarınız bunlar. Tiyatronun değil, yaşamın kahramanları.

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI: Siz kızmaya başladınız.

İKİNCİ BAYAN: Kızmaya başladım. Evet, doğru. Kızıyorum, çok kızıyorum. Alçaklığın böyle biçimden biçime girdiğini görür de insan nasıl kızmaz?

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI: Evet, şimdi isterdiniz ki bir kahraman bir uçurumdan atlasın, beyni parçalansın...

İKİNCİ BAYAN: Yok canım.

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI: Yoo, bu isteğinizi ben doğal görürüm. Kadınlar yaşamın romana benzemesini isterler hep.

İKİNCİ BAYAN: Hayır, hayır, bin kez hayır. Bu zamanı geçmiş, bayat bir düşünce. Siz bize hep bunu yakıştırırsınız. Oysa biz erkeklerden çok daha doğrudur. Kadınlar sizin kadar alçaklık, bayağılık edemezler. Kadınlar sizin ikiyüzlülük ettiğiniz yerlerde ikiyüzlü olamazlar. Sizin rahatça bakabildiğiniz alçaklıklara kadınlar bakamazlar. Onlarda, çevrelerine aldırış etmeden, gerektiği gibi konuşmak dürüstlüğü vardır. Bir şey bayağı ise bayağıdır. Onu saklamak için ne yapsanız boşunadır. Bayağı bayağıdır.

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI: Siz gerçekten çok kızdınız.

İKİNCİ BAYAN: Çünkü içten bir insanım. Yalana tahammül edemem.

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI: Kızmayın canım. Elinizi verin, şaka ettim.

İKİNCİ BAYAN (elini uzatır): Yoo, hiç de kızmadım. (Bay N. ye) Beni dinleyin. Yazara tavsiye edin, bir piyesinde de namuslu, dürüst bir adamı canlandırın.

BAY N.: Bunu nasıl yapar? Namuslu bir adamı canlandırma-ya kalkacak olursa belki o adam gerçekliğini yitirir de bir rol oluverir.

İKİNCİ BAYAN: Hayır, hayır. Yazarın duyguları güçlü ise derinse, yapıtın kahramanı hiç de öyle dediğimiz gibi olmaz.

BAY N.: Ama bu pek kolay bir iş olmasa gerek.

İKİNCİ BAYAN: Yazarın kalbinde güçlü, derin duygular yoktur deseniz daha doğru olur.

BAY N.: Neden?

İKİNCİ BAYAN: Çünkü böyle durmadan gülen, güldüren bir adamın içinde yüksek duygular olamaz. İnce ruhlu bir kimsenin duyguları onda yoktur.

BAY N.: Güzel söz doğrusu. Demek sizce bu yazarın namuslu

olması olanaksız, öyle mi?

İKİNCİ BAYAN: Bakın, sözümü gene başka yana çektiniz. Ben bu yazarın soylu olduğunu, sözcüğün bütün anlamı ile namuslu olduğunu yadsımadım. Benim demek istediğim şu: O kalbinden göz yaşı dökemez; herhangi bir şeyi güçle, bütün ruhu ile sevmeyiz.

İKİNCİ BAYANIN KOCASI: Bunu nasıl bunca kesin söyleyebilirsiniz?

İKİNCİ BAYAN: Biliyorum da onun için söylüyorum. Gülen veya güldüren bütün insanlar kendinden hoşnut, bencil insanlardır. Elbet dürüst benciller... Ama gene bencil.

BAY N.: Demek siz ancak insanın soylu davranışlarını gösteren yapıtları yeğliyorsunuz.

İKİNCİ BAYAN: Elbet öyle. Onları her zaman daha yüksek sayarım. Hem açık söyleyeyim, öyle yapıtları yazan kimseye daha çok güvenirim.

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI (Bay N. 'ye): Bak görüyorsun ya, hep aynı şey. Onlar için en bayağı bir tragedya en iyi komedyadan üstündür. Çünkü tragedya da ondan.

İKİNCİ BAYAN: Susun artık, yoksa gene kızacağım. (Bay N. 'ye) Söyleyin, haklı değil miyim? Bir komedyayazarının hiçbir zaman ateşli bir ruhu olamaz.

İKİNCİ BAYANIN KOCASI: Terside olabilir. Çünkü ateşli bir ruh da insanları alaya, yergiye itebilir.

İKİNCİ BAYAN: Peki, diyelim ki bu da olabilir. Ama burada ateşlinin anlamı nedir? Demek ki komedyaları yaratan şey gene de bir kırgınlık, bir sinirlenmedir. Bu duygularında belki de haklı olabilirler. Ama demek ki insanlığa karşı sevgileri yok, sevgileri... Öyle değil mi?

BAY N.: Evet, öyle.

İKİNCİ BAYAN: Söyleyin bakalım, bu komedyanın yazarı bu düşüncenize uygun mu?

BAY N.: Vallahi ne diyeyim bilmiyorum. Onu pek yakından tanımadığım için huyu suyu üstüne bir şey söyleyemeyeceğim. Ama işittiğim şeylere bakılırsa gerçekten ya bencil ol-

TIYATRODAN ÇIKIŞ

malı, yahut da çok sinirli.

İKİNCİ BAYAN: Bakın işte ben bunu önceden tahmin etmiş-tim.

BİRİNCİ BAYAN: Neden bilmiyorum ama onun bencil olma-sını pek istemezdim.

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI: Ha bakın, işte uşağımız ge-liyor. Anlaşılan arabamız hazır. Allahısmarladık. *(İkinci bayanın elini sıkarak)* Bize geliyorsunuz değil mi? Çay içe-riz.

BİRİNCİ BAYAN *(yürüyerek)*: Buyurun, buyurun.

İKİNCİ BAYAN: Elbet, muhakkak geliriz.

İKİNCİ BAYANIN KOCASI: Bizim arabamız da hazır gali-ba. *(Arkalarından çıkarlar.)*

(İki seyirci girer.)

BİRİNCİSİ: Şu noktayı açıklar mısınız? İnsan bu oyunun her olayını, her kişisini, her karakterini ayrı ayrı inceleyin-ce bütün bunların gerçek, canlı, doğal olduğunu görüyor. Ama gene de oyunun bütününde fazla büyütülmüş, abart-malı, karikatür bir yan var. Bu nasıl oluyor? Öyle ki insan tiyatrodan çıkınca istemeye istemeye kendine soruyor: 'Gerçekten böyle insanlar var mı?' Ama gene denebilir ki, bu adamlar öyle cani, katil kimseler de değil yani.

İKİNCİSİ: Yoo, hiç de cani, katil kimseler değil. Hani ata-sözündeki gibi: 'Ruhları kötü değil, ama şeytana uymuşlar işte'.

BİRİNCİSİ: Sonra bu çeşit insanların hep bir arada toplan-ması, bu kötülük bolluğu komedyanın bir kusuru değil mi? Söyleyin bana, bütün insanları bu komedyadaki kişiler gibi olan bir toplum var mıdır? Hatta yarısı bile değil, ya-rısından da azı. Komedy, toplu yaşamının bir tablosuveya aynası olmak gerekirse onu tam bir doğrulukla gösterme-lidir.

İKİNCİSİ: Bence bu komedy bir tablo değil, daha doğrusu

TIYATRODAN ÇIKIŞ

bir duvar yazıtı. Olaylar da, olayların geçtiği yerler de düş-sel. Böyle olmasaydı yazar birtakım yanlışlar, değiştirme-ler yapmazdı. Bazı insanlara, onlara hiç de yakışmayan laf-lar söyletmezdi. Konuşmaları düzeylerine uygun değil. Bence, seyircilerin ilk sinirliliği şundan ileri geliyor: Onlar bu oyunda, zerresi bile bulunmayan bir şey, gerçek kişiler arıyorlar. Bu piyes bir birleşme yeri: Rusya'nın dört köşe-sindeki bütün uygunsuzluklar, sapıtmalar, hırsızlıklar hep bir araya toplanmış. Niçin mi? Tek ortaya bir düşünce çık-sın, seyircilerde bayağılığa karşı haklı bir tiksinti uyansın diye. Ortaya çıkarılan bu kişilerin tümüne de, bütün bütün, 'bunlar kukladır, gerçek kişiler değildir' diye omuz silkemiyoruz. İşte oyunun üzerimizdeki güçlü etkisi bura-dan geliyor. Adım başında bir insan görüldüğü için heye-canımız daha da artıyor ve seyirci, gülerек, istemeye iste-meye, arkasına bir göz atıyor. Sanki güldüğü şeyin pek yakınında olduğunu sanıyor da, ne olur ne olmaz, bu kötü-lükler bana da bulaşır belki, kendimi korumam gerek, diye düşünüyor. Bence beğenilecek, sevicecek kişiler seçmediği için yazara çıkmak gülünçtür. Yazar bizi kahramanların-dan soğutmak için elinden gelen her şeyi yapmış. Komed-yada bir tek namuslu insan olsaydı o zaman herkes, bütün seyirciler, bu namuslu insanın yanına geçerlerdi de şimdi neşelerinin kaçmasına yol açan o düzenbazları unuturlardı. Hem o vakit oyun bittikten sonra bile onları böyle boyuna gözlerinin önüne getirip üzülmelerdi. Gerçekten böyle insanlar var mıdır, yok mudur diye kendilerine sormazlar-dı.

BİRİNCİSİ: Evet, hakkınız-var galiba. Ama insan işte öyle birdenbire komedyanın anlamına varamıyor.

İKİNCİSİ: Bir komedyanın anlamı hep öyle sonradan anlaşı-lır. Çünkü bu anlamı parça parçataşıyan, kişileştiren kah-ramanlar ne denli parlak, ne denli canlı olursa seyircinin dikkati de bu kişiler üzerinde o denli çok toplanır. Ancak bütün bu kişiler bir araya gelince oyunun bütünündeki an-

TIYATRODAN ÇIKIŞ

lam ortaya çıkar. Ama bu iş alfabe gibidir. Bütün harfleri bir araya toplamayı, yukardan aşağı, aşağıdan yukarı okumayı herkes beceremez. Beceremeyince de ancak harfleri görür, o kadar. Bakın size şimdiden söylüyorum; göreceksiniz, bu işe ilk önce Rusya'daki kasaba halkı içerleyecek. Bunun yalnız ve doğrudan doğruya kendileri aleyhine uydurulmuş alçakça bir iftira olduğunu söyleyecekler. (Çıkarlar.)

BİR MEMUR (girer): Bu alçakça bir yalandır, iftiradır.

İKİNCİ MEMUR: Demek artık kutsallık diye bir şey kalmadı. Yurtta kanuna, göreve metelik veren yok. Çıkarıp atmalı bu üniformayı artık. Çünkü üniformalıktan çıktı. Paçavra ettiler, kirlettiler onu.

(İki delikanlı koşa koşa girerler.)

BİRİNCİSİ: Herkes içerledi, herkes. Konuşulanları o kadar çok dinledim ki, şimdi bir seyircinin suratına baktım mı piyes üstüne ne düşündüğünü şıp diye anlayıveriyorum.

İKİNCİSİ: Peki, şu adam ne düşünüyor öyleyse?

BİRİNCİSİ: Hangisi, şu kaputunu giyen mi?

İKİNCİSİ: Evet.

BİRİNCİSİ: Bak ne düşündüğünü söyleyeyim sana: 'Böyle bir komedyaya yazdığı için yazarı Sibirya'ya sürmeli' diye düşünüyor. Galiba vodvil bitti, halk nerede ise çıkar, haydi gidelim. (Çıkarlar.)

(Gürültü çoğalır. Her merdivenden konuşmalar duyulur. Çeşit çeşit mantolar, şapkalar, kadın erkek şapkaları, sivil, asker üniformaları, eskimiş veya yeni giysiler, zengin veya yoksul giysileri gelip geçer. Kalabalık, kaputunu giymekte olan, kişiyi iter. O da biraz kenara çekilir ve gene kaputunu giymeye koyulur. Kalabalıkta her türlü, her rütbeden insan görünür. Üniformalı uşaklar, baylarına yol

TIYATRODAN ÇIKIŞ

açarlar. Bir kadın çılgıncı ıstılır: "Aman Allahım, her yanı sıkıştırdılar.")

YALTAĞLANMA HUYUNDA BİR GENÇ (paltosunu giymekte olan kişiye yaklaşıp): Ekselans müsaade ederseniz kaputunuzu tutayım.

KAPUTLU KİŞİ: Ha, merhaba. Burada mıydım sen? Oyunu mu görmeye geldin?

GENÇ ADAM: Evet ekselans. Oldukça eğlenceli bir oyun.

KAPUTLU KİŞİ: Saçma, saçma. Hiç eğlenceli yanı yok.

GENÇ ADAM: Hakkınız var ekselans. Hiç eğlenceli bir yanı yok.

KAPUTLU KİŞİ: Böyle şeyler için insanı övmek değil, dövmek lazım.

GENÇ ADAM: Hakkınız var ekselans.

KAPUTLU KİŞİ: Bir de gençleri tiyatroya bırakırlar. Sanki bundan çok yararlanacaklarmış gibi. Örneğin sen, artık bundan sonra daireye gelince hemen küstahlıklara başlarsın.

GENÇ ADAM: Hiç olur mu ekselans. Müsaade ederseniz yolunuzu açayım. (Halkı iter.) Ey çekilin! General geliyor. (Güzel giyinmiş iki kişiye nezaketle yaklaşarak) Affedersiniz bayım, lütfederseniz, müsaade edin de general geçsinler.

(Güzel giyinmiş iki kişi yol verir.)

BİRİNCİSİ: Kim bu general acaba? Tanınmış biri mi?

İKİNCİSİ: Bilmem, hiç görmedim.

KONUŞKAN BİR MEMUR (arkalarından seslenerek): Pek general değil işte, öyle sayılıyor. Talihli adam. On beş yıllık hizmeti var ama üç tane nişan almış. Üç bin ruble maaş, iki bin ruble tayın bedeli alıyor. Ayrıca yönetim kurulundan, komisyondan, bakanlıktan da bir şeyler çıkarır.

TIYATRODAN ÇIKIŞ

GÜZEL GIYINMIŞ İKİ KİŞİ (birbirlerine): Haydi gidelim.
(Çıkarlar.)

KONUŞKAN MEMUR (arkalarından): Amma da züppe he-
rifler be. Herhalde dışışleri memuru olacaklar. (Kendi ken-
dine) Ben bu komedyaları sevmiyorum. Tragedya benim
daha hoşuma gidiyor. (Çıkar.)

KALABALIK ARASINDAN BİR SES: Amma da kalabalık
yahu.

BİR SUBAY (kolunda bir bayanla kendine yol açar): Hey sa-
kallılar! Ne itiyorsunuz? Görmüyor musunuz, bayan var.

TÜCCAR (kolunda bir bayanla): Bizim de bayanımız var ba-
yım.

KALABALIK ARASINDAN BİR SES: Hah, bak işte dön-
dü. Görüyor musun, görüyor musun? Son zamanlarda bi-
raz çirkinleşti. Sen onu üç yıl önce görseydin.

BİRTAKIM SESLER: 'Paranın üstünü aldın mı?' 'Kötü, ba-
yağı bir piyes.' 'Oof, ne eğlenceli piyes yahu.' 'Kolunu bo-
ğazıma dayama be.'

KALABALIGIN ARASINDAN BİR SES: Bütün bunlar saç-
ma. Böyle şey nerde olur yahu? Olsa olsa Çukotski adasın-
da olur.

KALABALIGIN BAŞKA YANINDA BİR SES: Bizim ka-
sabamızda tıpkı böyle bir olay geçti. Bana kalırsa bu piye-
sin yazarı bizim kente gelmediyse bile muhakkak o olayı
duymuş olacak.

BİR TÜCCAR SESİ: Biliyor musunuz, bu piyesi daha çok ah-
lak bakımından görmek gerek. Dünyada her çeşit olay olu-
yor canım. Kimi namuslu insanlar da öyle işlere
girişiyorlar ki... Ahlaka gelince; herkeste, soylularda da,
bizde de ahlak var.

BİR SES: Bu yazar, amma da malın gözü ha! Her şeyi görü-
yor, her şeyi biliyor yahu.

KIZGIN VE TECRÜBELİ OLDUĞU ANLAŞILAN BİR
MEMURUN SESİ: Ne biliyor canım? Bir şey bildiği yok.
Yazdıklarının hepsi uydurma. Rüşvetten bahsetmeye

TIYATRODAN ÇIKIŞ

kalkmış. Ama rüşvet böyle alınmaz ki...

BAŞKA BİR MEMUR SESİ: Hep komik, komik diyorsunuz.
Neden komik olduğunu biliyor musunuz? Çünkü hep akra-
balarını, büyükannesini, teyzesini falan anlatmış da on-
dan.

BİR SES: Tutun, tutun! Mendilimi çaldılar

(İki subay kalabalık arasında birbirlerini görerek
uzaktan konuşurlar.)

BİRİNCİSİ: Mişel oraya mı?

İKİNCİSİ: Oraya.

BİRİNCİSİ: Güzel, buluşuruz.

GÖSTERİŞLİ ÖNEMLİ BİR MEMUR: Bana kalsa, ben top-
tan yasak ederim. Hiçbir kitap bastırmam. Evet, kültür-
den yararlan, oku, bunları anlarım. Ama yazmaya ne lü-
zum var? Az mı kitap yazılmış bu zamana değin? Bunu
boyuna artırmanın anlamı yok ki.

HALK ARASINDAN BİR SES: Eh, düzenbazsa düzenbaz.
Düzenbaz olma da, kimse seninle alay etmesin.

YAKIŞIKLI VE ŞİŞMANCA BİR KİŞİ (Küçük ve gösteriş-
siz biriyle ateşli ateşli konuşarak): Ahlak, her şeyden önce
ahlak. Asıl önemli olan da bu.

KÜÇÜK, GÖSTERİŞSİZ AMA DİLİ ZEHİRLİ BİRİ: Ama
ahlak da görelî bir şeydir...

YAKIŞIKLI VE ŞİŞMANCA KİŞİ: Görelî sözüyle neyi an-
latmak istiyorsunuz?

DİLİ ZEHİRLİ KİŞİ: Şunu demek istiyorum ki, herkes ah-
lakı istediği gibi anlar. Biri ahlak derken, kendisine so-
kakta şapka çıkarıp yerlere kadar selam verenlerin ahlakını
kast eder. Bir başkası yaptığı hırsızlıklara elalemin göz
yummasını ahlaklılık sayar. Üçüncü biri ahlak deyince
metresine hizmet edilmesini anlar. Canım, şu bizim mes-
lektaşlarımız yani memurlarımız, buyrukları altında çalı-
şanlara boyuna, gerine gerine: 'Bayım siz Tanrıya, Çara,

TIYATRODAN ÇIKIŞ

yurda karşı ödevinizi yapın,' demezler mi? Ama artık bu ödevin kime karşı yapılması gerektiğini sen düşün. Bu gibi şeyler yalnız taşrada olur. Başkentlerimizde olmaz elbet. Burada bir adam üç yıl içinde iki apartman yaptırırsa, namuslu olarak çalışmasının karşılığıdır bu.

YAKIŞIKLI VE ŞİŞMANCA KİŞİ (*kendi kendine*): Tıpkı şeytana benziyor, dili de yılan gibi.

KÜÇÜK, GÖSTERİSSİZ KİŞİ (*hiç tanımadığı birini kolaylıkla dürterek yakışıklı kişiyi gösterir*): Yalnız bir sokakta dört evi var. Hepsi de birbiri yanında dört yıl içinde yükseldi, çıktı. Namus, insanlara bir el çabukluğu veriyor, değil mi?

BİLİNMEYEN KİŞİ (*çabuk çabuk giderek*): Affedersiniz, kulaklarım biraz ağır işitir.

GÖSTERİSSİZ FAKAT DİLİ ZEHİRLİ KİŞİ (*tanımadığı başka birini dürterek*): Bizim kentte de sağırılık aldı yürüdü azizim. İşte kötü, rutubetli iklimin etkisini görüyor musunuz?

TANINMAMIŞ KİŞİ: Grip de öyle değil mi? Salgın halinde Bütün çocuklarım hastalandı.

GÖSTERİSSİZ FAKAT DİLİ ZEHİRLİ KİŞİ: Evet grip de, sağırılık da, kabakulak da salgın. (*Kalabalık içinde kaybolur.*)

(*Yan tarafta bir küme içinde bir konuşma.*)

BİRİNCİSİ: Diyorlar ki böyle bir vaka yazarın başından geçmiştir. O bilmem hangi kasabada borçlarından dolayı hapse girmiş.

KÜMENİN ÖTEKİ YANINDA BAŞKA BİR KİŞİ: Yoo, hapse atmamışlar, kuleye tıkmışlar. Oradan geçenler görmüş. Şöyle bir düşünün: Kulenin tepesinde bir ozan, dört bir yanda dağlar, olağanüstü bir görünüm. O da oradan şiir okuyor. Bu sahne bir edebiyatçıyı güzel betimliyor değil mi?

TIYATRODAN ÇIKIŞ

HER ŞEYİ İYİ GÖRMEYE ÇALIŞAN BİRİ: Yazar herhalde zeki bir adam.

OLUMSUZ RUHLU BAŞKA BİR KİŞİ: Hiç de değil, biliyorum canım. Az kalsın çalıştığı yerden atacaklarmış. Bir tezkere bile yazamıyormuş.

DOSDOĞRU YALANCININ BİRİ: Yaman bir kafası var bu yazarın. Ona uzun zaman memuriyet vermemişler, ne yap-sa beğenirsiniz, doğrudan doğruya bakana bir mektup yazıyor. Hem nasıl mektup, Çiçero gibi vallahi. Başa 'Sayın Bayım'ı kondurmuş, sonra veryansın etmiş, bir yazmış efendim, bir yazmış. Tam sekiz sayfa. Bakan okumuş, 'Teşekkür ederim, teşekkür ederim', demiş. 'senin çok düşmanın var anlaşılan.' Sonra da kaldırmış müdür yapmış. İşte böylece katiplikten müdürlüğe yükseldi.

HER ŞEYİ HOŞ GÖREN BİRİ (*soğukkanlı birine*): İnsan kime inanacağını şaşırıyor. Hapse girmiş, kuleye çıkmış, işinden atılmış, müdürlüğe yükselmiş...

SOGUKKANLI KİŞİ: Canım olabilir ya, hazırlıksız konuşuyorlar.

HOSGÖREN KİŞİ: Yani nasıl hazırlıksız?

SOGUKKANLI KİŞİ: Öyle ya. Daha konuşmaya başlamadan bir dakika önce ne söyleyeceklerini bilmiyorlar ki. Ağzlarından çıkan kulakları işitmiyor. Dil kendi başına atıp duruyor. Adam da bu halden memnun, sanki güzel bir yemek yemiş gibi evine döner. Ertesi gün de o haberi kendisinin uydurduğunu unuttur. Sanki başkalarından duymuş gibi gelir ona. Artık sokak sokak dolaşır, duyurmadık kimse bırakmaz.

HOSGÖREN KİŞİ: Ama bu doğru bir davranış sayılmaz. Hem yalan söyle, hem de bunun farkında olma. Bu nasıl iş?

SOGUKKANLI KİŞİ: Farkında olanlar da var. Kimisi ne söylediğini çok iyi biliyor. Ama işte, konuşurken yalan söylemeyi âdet sanıyorlar. Yalan, konuşmanın tuzu biberidir diye düşünüyorlar.

TIYATRODAN ÇIKIŞ

ORTA TABAKADAN BİR BAYAN: Aman. Bu yazar da hiç acımadan alay ediyor yani. Doğrusu diline düşmek istemem. Benim gülünç bir yanımı yakalarsa, kimbilir nasıl tefe alır.

KERLİFERLİ BİR KİŞİ: Bu ne biçim adam, anlayamadım. Bu, bu, bu... Bu adam için kutsal hiçbir şey yok. Bugün bir danışmanı kötüler, yarın da kalkar, Tanrı yoktur deyiverir. Arada bir adımlık yer var.

İKİNCİ BİRİ: Alay ediyor ha? Ama alayla, gülme ile çok oynamaya gelmez. Her türlü saygıyı yıkmak demektir bu. Oyundan sonra artık önüne gelen beni sokakta durdurur döver. Der ki, bak sizinle alay ediyorlar yahu. Rütbeniz de aynı. Al bir tane de benden der, yapıştırır. İşte alay, alay derken iş buraya varır.

ÜÇÜNCÜ BİRİ: Öyle ya bu ciddi bir iş. Diyorlar ki, canım bunlar alay, oyun, temsil. Hayır, iş öyle değil. O denli önemsiz bir iş değil bu. Bunun üzerinde durmak gerek. Bu gibi şeyler için adamı Sibirya'ya yollarlar. Benim elimde güç olsa bir yazarı böyle konuşturur muyum? Laf bile söyletmem vallahi. Öyle bir yere tıklarım ki, gün yüzüne hasret kalır.

(Ne cins insanlar olduğunu tanrı bilir ama temiz pak bir küme görünür.)

BİRİNCİSİ: Kalabalık çıkıncaya kadar burada duralım daha iyi. Ne biçim şey bu yahu. Birtakım gürültüler yapıyorlar, alkışlıyorlar...Sanki büyük bir şeymiş gibi. Böylesine saçma, böylesine boş bir oyun için yaygara koparmaya, yazarı sahneye çıkarmaya ne gerek var?

İKİNCİSİ: Ama seyircilere hoş vakit geçirtti doğrusu.

BİRİNCİSİ: Evet, bütün hafif şeyler böyle eğlendirici olur. Ama ne diye bunca gürültü yapıyorlar? Üzerinde bu kadar konuşulacak bir şey değil ki. Önemli bir yapıtmış gibi konuşuluyor, Övülüyor Oysa beş para etmez. Bir şarkıcı

TIYATRODAN ÇIKIŞ

olsa, ya da bir dansöz olsa ne ise, anlarım. O zaman insan bu sanata, vücudun kıvraklığına, doğuştan gelme yeteneklere falan şaşar. Oysa bunda ne var? Sanatçıyı isteriz, yazarı isteriz, yazarı isteriz, diye bağırıyorlar. Sanki tiyatro yazarı olmak da önemli bir şey mi yani? Kimi nükteli bir laf bulur, kimi doğayı taklit eder. İş mi bu? Uydurma şeyler bunlar, uydurma. Bu kadar...

İKİNCİSİ: Öyle elbet, önemli bir iş değil.

BİRİNCİSİ: Düşünün bir kez, örneğin bir dansözü alalım. Onun ne de olsa bir sanatı vardır. Onun yaptığını herkes yapamaz ki. İstesem de yapamam. Bacaklarımı kaldıramam. Sözgelisi tek ayak üzerinde dönmek... Öldüreceğiz deseler yapamam. Ama insan çalışmadan da yazı yazabilir. Yazarın kim olduğunu bilmiyorum. Söylendiğine göre kara cahilin biriymiş. Hiçbir şey bildiği yokmuş. Hatta bir yerden de kovmuşlar galiba.

İKİNCİSİ: Ama herhalde bildiği bir şeyler olmalı. İnsan hiçbir şey bilmeden de yazamaz ya...

BİRİNCİSİ: Ama müsaade buyurun, müsaade buyurun, bildiği ne olabilir? Bu edebiyatçıların ne mal olduğunu bilirsiniz. Dünyanın en boş insanları bunlardır. Herkes bu düşüncede. Hiçbir işe yaramazlar. Ne vakit onlara bir iş vermeye kalkışılrsa, çaresiz vazgeçilir. Beceremezler ki. Düşünün bir kere, niçin yazı yazıyorlar .Bütün bunlar uydurma, saçma şeyler. İstesem şu dakikada yazarım, siz de yazarsınız, başkası da yazar, herkes yazar.

İKİNCİSİ: Öyle ya, niçin yazmayalım? Bir parça zeki olmak yeter. Alır kalemi yazarsın.

BİRİNCİSİ: Canım, zekâyâ da lüzum yok. Saçma, hepsi saçma. Bu bir bilim olsa, yani bilmediğimiz bir bilim kolu olsa ne ise... Ama öyle değil ki. Köylüler bile bu kadarını bilir. Sokakta, adım başında böyle şeylere rastlarsın. Pencerenin önünde otur, sokakta olanı biteni yaz. İşte bitti vesselam.

ÜÇÜNCÜSÜ: Doğru, bu doğru. İnsan düşünüyor da, gerçekten, yazarlar zamanlarını ne boş yere harcıyorlar.

TIYATRODAN ÇIKIŞ

BİRİNCİSİ: İyi söylediniz. Boş yere vakit harcamak bu kadar olur. Saçma, uydurma şeyler. Onların ellerine kalem, mürekkep vermeyi yasak etmeli. Neyse, kalabalık çıktı. Gidelim biz de. Bir sürü gürültü koparıyorlar, bağırıyorlar, övüyorlar... Oysa aslında saçma, uydurma, saçma, uydurma... *(Çıkarlar. Kalabalık seyrekleşir. Geri kalan bazı kimseler koşarak çıkarlar.)*

BABACAN BİR MEMUR: Doğrusu ya, hiç olmazsa bir tek namuslu adam çıkarsaydı daha iyi olurdu. Hep ahlaksızlar, namussuzlar...

HALKTAN BİRİ: Anlıyor musun? Beni dört yol ağzında beklet. Bir yere uğrayacağım.

BİR BAY (saatine bakarak): Yahu, saat bire yaklaştı. Tiyatrodan hiç bu kadar geç çıktığım olmadı.

EMEKLİ BİR MEMUR: Boş yere vakit öldürdük. Bundan sonra tiyatroya ayak basmam. *(Çıkar. Ortada kimse kalmaz. Komedyanın yazarı ortaya gelir.)*

KOMEDYANIN YAZARI: Umduğumdan çok fazla şeyler dinledim. Çeşit çeşit düşünceler... Böyle bir toplumda dünyaya gelen komedyaya yazarına ne mutlu. Öyle bir topluluk ki, tutarlı bir bütün olamamıştır daha; düşüncelerin topu bir tek biçim, bir tek ölçü içine sokuş önyargıların elinde yoğrulup kalıplaşmamıştır. Orada herkesin kendine göre bir düşüncesi vardır; herkes kendi kişiliğini kendi yaratır.

Türlü yargılar verdiler; aralarında büyük ayrılıklar vardı. Ama o devlet adamının temiz niyetlerinde, taşranın ıssız köşelerine düşmüş o memurun yüksek özveri duygusunda, soylu bir kadın ruhunun güzelliğinde, anlayışlı seyircinin sanat beğenisinde, halkın o şaşmaz, o basit sezişinde, hepsinde hepsinde o sağlam, berrak Rus zekâsı nasıl da görünüyordu! Aleyhte olan yargılarda bile bir komedyaya yazarının bilmesi gereken birçok şeyler vardı. Ne canlı ders!

TIYATRODAN ÇIKIŞ

Evet, memnunum. Ama gene de içimde bir üzüntü var. Gariptir, hiç kimse oyundaki namuslu kişiyi ayırt etmedi. Çok yazık. Evet, oyunda baştan sona namuslu, soylu biri vardı. Bu namuslu, soylu kişi gülmedir. O namusludur, çünkü toplum içinde kendisine pek önem verilmediğini bildiği halde ortaya çıkmaktan çekinmedi. O, yazara 'soğuk bir bencil' adının verilmesine, yazarın ruhundaki yüksek duyguların varlığından şüpheye düşülmesine yol açtığı halde gene de ortaya çıkmaya karar verdiği için namusludur. Bu gülmeyi kimse savunmadı. Ben bir komedyaya yazarıyım; ona namusluca hizmet ettim. Bu yüzden onu ben savunmalıyım. Hayır, gülme, sanıldığından daha önemli, daha derin bir şeydir. Bu, geçici bir öfkeden gelen, insanın bunalımlı bir zamanında kopuveren bir gülme değil; insanların hoşça vakit geçirmesine yarayan bir gülme değil; insanoglunun aydın doğasından gelen bir gülmedir. Evet, ondan geliyor, çünkü insan doğasında gülmenin ölümsüz bir kaynağı vardır. Gülme öyle bir şeydir ki çevremizdeki eşyayı derinden derine anlamlandırır. Gözümüzün önünde akıp giden, yok olan şeyleri aydınlatır. Bu gülmenin ta derinlere işleyen kudreti olmasaydı hayatın o küçük, o boş yanları ortaya çıkmazdı. Bu gülme olmasaydı her gün önünden kayıtsızca geçtiğimiz, hor gördüğümüz o önemsiz küçük şeyler gözümüze bunca korkunç, hatta bunca abartılmış görünmezdi; dünyada çok daha kötü insan bulunabileceğini bilen biri kalkıp da, 'Böyle insanlar var mı?' diye bağırmasaydı. Hayır, gülmenin insanları kızdırdığını söyleyenler haksızdır. Sadece karanlık şeyler insanları öfkelenendirir. Gülme ise aydınlıktır. Bazı şeyler vardır ki onları bütün çıplaklığıyla gözümüzün önüne serecek olursanız elbet ferahlarız. Ama onlar gülmenin gücüyle aydınlanınca ruha sükunet getirirler. Kötü bir insandan öç almayı kuran bir kimse, bu adamın ruhundaki kötülüklerle alay edildiğini görünce kini hafifler, nerdeyse onunla barışır gibi olur. Kendisine benze-

TIYATRODAN ÇIKIŞ

meyen kimselere gülündüğünü gören bir adamın yaralanmadığını, sahnede canlandırılan bir düzenbaza en önce bir düzenbazın güleceğini söyleyenler haksızdır. Belki çocukları onlara güleceklerdir. Ama o dönemin düzenbazı bu gülmeye katılamaz. Çünkü herkesin kafasında artık bir düzenbaz örneği belirlediği için yapacağı en ufak bir ahlak-sızlıktan dolayı bu örneğin ona ölmez bir ad gibi yapıştı-
lacağını bilir. Dünyada hiçbir şeyden korkmayan bir adam, alaydan korkar. Hayır, hayır, ancak iyi insanlar, özleri temiz insanlar böyle aydın, böyle yürekten gelen bir gülme ile gülebilirler.

Ama gülmenin korkunç kudreti iyice bilinmiyor. Gü-lünecek şey aşağılık bir şeydir diyorlar, o kadar. Ancak ciddi, heybetli bir sesle söylenen şeyleri yüksek buluyorlar. Ah Tanrım, bu dünyada yüksekliğine inandığı hiçbir şeyi olmayan ne çok adam vardır. Esinle yaratılan her şey onlar için boş laflardır, saçma şeylerdir. Shakespeare'in yapıtları onlara göre saçmadır; ruhun kutsal duyguları saçmadır.

Bu sözleri söylemeye beni zorlayan, yazarın onurunu korumak gibi bir neden değil; benim olgunluktan uzak, kusurlu yapıtına saçma denildiği için de değil; hayır, ben kusurlarımı biliyorum. Beni yerenlerin yanılmadıklarının da farkındayım. Ama en olgun, en kusursuz yapıtlara da 'saçma, uydurma' denildiği zaman dünyanın bütün büyük adamlarının saçma yapıtlar bırakmış kişiler olduğu söyle-nince artık kayıtsız kalamıyorum. Bu kadar anlayışsız, ruhları soğumuş, yürekleri boşalmış insanların çokluğu karşısında kalbim sızlıyor. İçlerinde derin bir sevgi taşıyan kimselerin göz yaşı döktükleri şeylere onların, duygusuz yüzlerinde en ufak bir değişiklik bile olmadan baktıklarını üstelik 'saçma, uydurma' sözlerini fırlattıklarını görünce içim burkuluyor.

'Saçma...' Yüzyıllar geçiyor, kentler, uluslar yok oluyor; dünyadan her şey buhar gibi geçip gidiyor. Ama bu 'Saçma'ların arkası geldiği yok; boyuna tekrarlanıyor.

TIYATRODAN ÇIKIŞ

Akıllı hükümdarlar, derin görüşlü yöneticiler, tecrübeli yaşlılar, yüksek duygularla dolu gençler de işte böyle bir hava içinde boğuluyorlar.

'Saçma...' Oysa, bakıyorsunuz, nerdeyse tiyatro yı-kılacak. Kimse yerinde duramıyor. Seyircilerin tümü bir an içinde tek bir duygu, tek bir kişi haline gelmişler; kardeş gibi bir tek ruh hali içindeler; beş yüz yıldan beri artık dünyamızda bulunmayan biri için bir şükran duası halinde el çırpıyorlar. O, acaba, mezarında bunları duyuyor mu? Yaşamın bütün acılarını tatmış olan ruhu bunları duyuyor mu?

'Saçma...' Oysa, dünyanın bin mihnetini çekmiş, fe-leğin türlü sillesini yemiş ve artık umutsuzluk içinde ken-dini öldürmeyi tasarlayan bir tiyatroya geliyor ve orada serin gözyaşları döküyor. Tiyatrodan çıkarken artık yaşamla barışmıştır. Yeniden her mihneti kabule, türlü acıları çekmeye hazırdır. Çünkü yaşamak, acı çekmek, ke-derler içinde yuvarlanmak demektir. İnsan yaşadıkça bu gibi 'saçmalar' yüzünden hep böyle gözyaşları dökecektir.

'Saçma...' Ama bu saçmalar olmasa dünyayı bir uyusukluk kaplar, yaşam solar, ruhlar küflenir.

'Saçma...' Yüzyıllar boyunca böyle saçmaları seve seve dinleyen insanların adları dünya durdukça kutsal kal-sın. Onlar esinlerini Tanrıdan aldılar. En soylu devlet adamları felaket günlerinde bile onları savundular. Hü-kümdarlar, tahtlarının yükseğinden kalkanlarıyla onları korudular.

Öyle ise yolumza daha cesaretle devam edelim. Ruhumuz yergilerden yılmasın; kusurlarının gösterilmesi-ni sevinçle karşılasın. Ona soylu duygulardan, insanlığa karşı o kutsal sevgiden yoksul olduğu söylense de cesareti kırılmasın. Dünya bir girdaptır; içinde türlü düşünceler, türlü inanışlar boyuna kaynaşır durur. Ama zaman onları öğütür. Kalbur gibi, atılması gerekenleri atar, geride sert tohumlar gibi gerçekler kalır. Önceleri bomboş görünen

TIYATRODAN ÇIKIŞ

bazı şeylerin aslında önemli bir anlam taşıdıkları sonradan anlaşılır. O soğuk gülüşlerin derinliklerinde ölümsüz, gürbüz bir sevginin sıcak kıvılcımları bulunabilir. Kim bilir belki günün birinde şu gerçeğe herkes inanacaktır: Mağrur ve güçlü insan felaket içinde nasıl küçülür, zayıflarsa, zayıf da felaketler içinde o denli güçlenir. İşte bu kural uyarınca, yürekten gelme gözyaşları döken bir adam da çoğu zaman dünyanın en çok gülen adamıdır.